

FUNGATE YA UHURU

Mwandishi: Mohamed Seif Khatib

Mchapishaji: Education Services Centre Ltd. 1988.

Mhakiki: T.A. Mvungi

Fungate ni kipindi cha siku saba baada ya arusi. Kipindi hiki kifupi ni cha thamani na raha sana kwa bwana na bibi arusi. Ni kipindi ambacho waungwana hao walioungana hawaki-sahau maishani mwao. Katika kipindi hicho maarusi hula na kusaza tena milo ya kuchagua. Pia vifaa mbalimbali huwapo kwa ajili yao. Gharama za fungate kwa hakika ni kubwa kwa kulinganisha na kipindi cha maisha ya kawaida. Fedha na vifaa vitumiwavyo na maarusi SI lazima viwe vyao. Vingi ni vya kuazima na kuchangiwa. Wanachangiwa fedha, vifaa (meza, viti, vitanda, sahani vyombo vya muziki n.k.) na vijana wa kuwahudumia. Kwa hiyo watu fulani wanakoša vitu hivyo ili maarusi wafaidi. Lakini wachangaji hawaoni muhali kwa sababu wanawapenda maarusi na pia wanajua fungate ni ya siku saba, si zaidi.

Wachangaji watapata ghadhabu kusikia kuwa mali, vifaa na vijana waliopolekwa kuwahudumia maarusi, sasa watakuwa milki ya maarusi kwa muda wote! Ghadhabu yao inaweza kuvunja ndoa ya maarusi. Fungate lazima iwe na kikomo chake, vinginevyo ibadili jina - labda iitwe unyang'anyi, ulimbwende, uvivu, uzembe au jina lolote baya.

Mwandishi wa Fungate ya Uhuru ameimwaga ghadhabu yake kwa hao maarusi waliohesabu ukarimu kuwa ni upumbavu.

Uhuru, neno linalopendwa na wanasiyasa wa kikabaila na wakijamaa sawia, limemvuta Khatibu pia. Hekaheka za kudai, kuomba au kupigania uhuru zinaweza kufananishwa na shughuli za kutafuta mchumba, kupeleka posa, kulipa mahari na kufunga ndoa. Siku na miezi ya uhuru watu hufurahi na kufanya sherehe anuai zinazogharimu taifa (raia) mali na vifaa vingi. Lakini kwa kuwa uhuru, kama maarusi, ni kitu cha thamani, raia wanakubali kugharimia sherehe hizo. Lakini pia sherehe za uhuru,

kama fungate, hutazamiwa iwe ya muda mfupi - labda miezi sita tu. Sherehe ikiendelezwa ni usaliti kwa raia. Khatibu ana-sisitiza (ukurasa wa 4) hivi:

Nikate tamaa?

Kwani twendavyo, hatufiki
Vile ipasavyo, hayakamiliki
Mambo yalivyo, ni unafiki.
Tumesalitiwa.

Fikra hizi zinawiana na za T.A. Mvungi katika Raha Karaha.
Katika ukurasa wa 28 ubeti wa pili anasema:

Umoja tulikubali, utuletee fanaka,
Kumbe twatoa kibali, wachache kunufaika,
Waliotwaa kauli, wamejifanya tabaka,
Umoja ulio raha, umegeuzwa karaha.

Raia wa nchi zinazopata uhuru, walikuwa na matumaini ya maendeleo baada ya uhuru. Hata hivyo mara nyingi matumaini yao yanageuzwa ndoto ya jinamizi. Viongozi na watendaji wengine wanaendeleza fungate - raha zao, kwa kutumia jasho la raia. Utulivu wa raia unahesabiwa kuwa upumbavu. Shangilio za raia mikutaoni zinahesabiwa kuwa ni idhini yao kwa viongozi kula na kutapika. Viongozi wamo kwenye fungate, raia hawana chochote. Kitabu hiki kitatazamwa kimaudhui kwa kuzingatia ujumbe, maadili na falsafa.

Ujumbe na maadili:

"Fungate ya Uhuru" kina mashairi arobaini na matano ya urefu mbalimbali. Mashairi hayo yanaweza kubainishwa kwa mafungu haya: ya siasa, ya lugha, ya mapenzi na ya ustawi wa jamii.

Kundi la mashairi ya siasa ndilo kubwa kuliko makundi mengine. Mtunzi ni zao la jamii. Anasema yanayomfika yeye na jamii yake. Katika haya mashairi kuna ya kuhimiza mambo (k.m. Mwinyi mumpe ndiyo, uk. 24); kuna ya kukemea tabia za viongozi (k.m. Ukasuku uk.23); kuna ya kuarifu kuwapo kwa uhalifu (k.m. wizi uk.18); na kuna ya kuchanganua mambo (k.m. maendeleo ya Umma uk.2).

Mwandishi ameitumia kalamu yake kuisisitiza tabia na utendaji fulani anaona ni muhimu. Khatibu anaonesha umuhimu wa kuipenda nchi na hata kuifia muhanga. Msimamo wake ni kwamba hataihama nchi yake hata kwa kutishiwa na njaa, maafa au umasikini. Pia ataipigania nchi yake ili iwe salama. Kwa kauli

hizo anawashauri wengine wafuate mawazo yake ya kizalendo. Msimamo huo unajitokeza katika shairi la Nchi yangu (uk. 4). Khatib pia anahimiza viongozi wawe jasiri, wasiogope kazi ngumu na za hatari. Fikra hizo zimo kwenye Mjamzito (uk.5). Khatib pia anahimiza Waafrika na wapenda haki waingie Afrika ya Kusini na kupambana na Kaburu. Pia anashauri na kuhimiza uzikwaji wa makabaila na mabepari kwa manufaa ya wanyonge. Anasema maneno yanayosemwa katika hotuba hayatoshi. Wanyonyaji wataelewa tu lugha ya silaha. Fikra hizo zinajitokeza katika Nikipata bunduki (uk.9). Inaelekea Khatibu ni mfuasi wa Karl Marx anaye-amini kuwa wanyonyaji hawawezi kuacha kunyonya kwa kukemewa au kuelimishwa tu. Wana-Marx wanaamini ujamaa haujengeki ila kwa matumizi ya nguvu, angalau kidogo. Uchanganuzi wao unajikita kwenye ushahidi wa kihistoria - hakuna nchi iliyowahi kujenga ujamaa bila kutumia nguvu. Fikra hizi zina kasoro kwa sababu sio kila kitu lazima kitokee ndipo kiweze kutokea tena. Kwa mantiki hii hakuna uanzilishi. Nguvu zinaweza kutumika kama wanyonyaji wanapinga wimbi la kijamaa. Katika mazingira ya Tanzania hakuna kabaila aliyejaribu kuzuia utaifishaji wa mali kama majumba, mabenki na makampuni mengine. Kuwaua tu kwa sababu walikuwa wananyonya si busara. Kufifia kwa ujamaa nchini kunatokana na uongozi mbaya na mivutano ya mifumo iliyo nje ya Tanzania.

Mwandishi amekemea tabia za viongozi na watendaji wengine. Tabia ya kukubali kila lilemwalo bila kufikiri au kwa hofu tu, si nzuri. Tabia hii ya ukasuku anaita ugonjwa unaohitaji tiba (tiba yenyewe hakuitaja). Ugonjwa huu hudunisha akili. Khatib anafupisha chanzo na athari zake kama hivi:

Kupea kwa ukasuku,
Rais huhubiri
Wabunge hukariri
Wasomi huhariri
Na Taifa husimama (uk.23)

Khatibu anawachunguza viongozi wa bara la Afrika na kuwatabakisha. Kuna mabepari, madikiteta, wenye ukabila, wabadhirifu, wasiojali raia wao na wapenda hongo. Wote anawakemea na kuwakanya wasitende hivyo. Amewapa majina yanayowafaa - wahaini, wasaliti, majasusi n.k. Mwandishi anastahili pongezi kwa kuweza kuwakemea, baadhi ya waandishi huwasifu.

Mwandishi pia anaonesha hasira yake dhidi ya mabepari wanaoendelea kuwanyonya wanyonge duniani. Kwa kejeli ya shairi la Waja wa Mungu, anasema hali hiyo inatokana na wanadamu si Mungu.

Baadhi ya mashairi ya Khatibu yanaeleza kuwapo kwa maovu katika jamii. Khatib ameshindwa kuficha hasira yake dhidi ya wizi. Ametaja wazi kuwa umo kanisani, msikitini, ikuluni na bomani. Waandishi wengi hukwepa kutaja ukweli kama huu. Asemacho Khatib ni kwamba sehemu zote za jamii zimeoza. Zamani watu wengi waliamini kuwa viongozi wa dini wana maadili wasiyo-weza kuyakiuka. Kwa hiyo maovu hayo yasingetokea huko. Lakini sasa viongozi hao na wale wa ikulu wamejiunga na wahalifu. Lililo baya zaidi ni kuwapo kwa 'walinzi' wanaolinda hao wezi.

Kwa kifupi wizi umehalalishwa na kubarikiwa. Shairi hili la Wizi hutanabahisha hadhira ili hadhira ifikiri la kufanya. Khatibu hasemi tufanyeje. Lakini kwa mtiririko na mantiki ya mashairi yake mengine, Khatib anashauri ufumuaji na usafishaji wa jamii nzima. Suala la wizi analijadili pia katika Kunguru(uk.19). Japo amefumba lakini anawaelimisha wasomaji kuhusu wezi waliotimuliwa na kutawanywa. Baada ya muda wezi wakajitayarisha kwa mbinu tofauti na kuendeleza wizi wao. Khatibu hapa anatanabahisha raia kuhusu kuwapo kwa wezi hawa na marafiki wao. Katika shairi la Joka la Mdimu mwandishi anatanabahisha watu kuhusu uwezekano wa wakoloni kurudi kwa umbo tofauti lakini kwa athari zile zile. Katika shairi la (Naona uk.31) Khatibu anaonesha taabu wanazopata wakulima na malipo duni wanayopewa kwa mazao yao. Anamalizia kwa msimamo huu:

Naona
Ni fukara wakulima
Wamepigwa ulitima
Kwa wengine ni neema
Kwao wao ni nakama
Wanakosa haki!

Khatib pia hi mchanganuzi wa jamii. Anaonesha uzuri wa mambo na ubaya wa mengine. Pengine huonesha mikinzano katika jamii. Maendeleo ya nchi ni kuwako kwa haki. Shairi lake la Maendeleo ya Umma(uk.2) linaonesha ukinzano uliopo Tanzania. Uhuru wa biashara umejaza bidhaa nyingi madukani lakini bei zake kubwa mno. Khatib anasema hali hii si maendeleo ya umma. Labda ni maendeleo ya mamwinyi! Kwa hiyo Khatib anatuadili hivi:

Maendeleo ya umma
Ni vitu kumilikiwa
Na wanyonge kupatiwa
Kwa bei kuzingatiwa
Bila kudhulumiwa
Na hata kuhadaiwa
Hiyo ni haki!

Kwa hakika hiki ni kilio cha wengi.

Mwandishi amekerwa pia na tabia ya udikiteta nchini. Viongozi hawathamini mawazo ya raia. Katika vikao kauli za raia au wajumbe wao hazifuatwi. Mara nyingine viongozi hukemea wajumbe kwa kuwa wamewakosoa viongozi hao. Hali hii hutokea hata bungeni. Khatib husema "Udikiteta la!"

Khatibu anachanganua fikra za kudhalilisha Afrika. Analaumu tabia ya wageni kujitajirisha kwa kunyonya mali za Afrika. Anafafanua walivyochukua madini, mashamba na kuwatumisha wenyeji. Hali hii imeelezwa kwenye shairi la Afrika (uk.17).

Khatibu hueleza mikizano mikali zaidi katika shairi la Wengine (uk.18). Anaeleza hali ya wavuja jasho kutokufaidi matunda yao. Hali hujitokeza katika sehemu nyingi za kazi. Mkulima anataabika sana lakini anapunjwa. Mfanyakazi anajashoka sana lakini mshahara wake unamudu gharama zake za wiki mbili badala ya mwezi. Kwa jumla wakulima na wafanyakazi wanafanya kazi na jasho lao linaliwa na viongozi. Khatibu anahitimisha:

Wapiganao,
Sio watawalao,
Ila hutawaliwa
Na wakadhulumiwa
Na wengine
Hupata fahari.

Mwandishi amekerwa na tabia ya kuuzika ujamaa nchini. Anasema ujamaa umeadhiriwa, umeumbuliwa, umekashifiwa na umesalitiwa. Lakini anashauri kuwa ujamaa ndio suluhisho la unyonge. Kwa hiyo shairi lake la Ujamaa (uk.22) linaadili wapinzani wa ujamaa waache tabia hiyo. Jambo ambalo Khatib halichanganui ni sababu za watu kutopendelea ujamaa. Kihistoria, hapa Tanzania watu walishangilia kutangaziwa Azimio la Ujamaa mwaka 1967. Azimio liliwapa raia matumaini makubwa. Lakini "mja kunena muungwana ni kitendo". Vitendo vilivyofuata Azimio ndivyo vilivyoeleza maana ya ujamaa si vitabu vilivyoandikwa au hotuba ndefu zilizo-tolewa. Watu waliona majumba, mabenki na makampuni yaliyotaifi-shwa. Waliona majumba hayo yakikosa matunzo. Waliona benki zikinyanyasa wateja. Waliona ufanisi ukididimia viwandani na maofisini. Walisikia pia viongozi wakitetea na kusifu uzembe uliojitokeza katika vyombo vya umma. Matokeo ya haya yote ni kutokea upungufu wa bidhaa na huduma. Tukio lingine lililoeleza maana ya ujamaa ni "operesheni vijiji". Shughuli za kuhamisha watu bila mipango mizuri na bila kujali utu haziwezi kusahuliwa

hapa nchini. Wanavijiji waliumia na wengine walikufa katika shughuli hizo za 'kijamaa'.

Matukio yote haya hayawezi kushawishi mtu apende ujamaa hata kama hotuba zinafurahisha sana. Mwandishi hakuzingatia uhalisi wa Tanzania.

Mwandishi Khatib amejizatiti kwenye uchanganuzi wa kisiasa. Lakini kama binadamu wengine, ana mambo mengine yanayomuathiri. Ujenzi wa lugha ni moja ya mambo hayo. Khatib anaonesha hazina ya Kiswahili hasa katika ubebeshaji wa maana kadhaa katika neno moja. Maneno paa, kata, panda, kaa, kungu, koa, panga, kombe na kiko yamefafanuliwa kwa msingi huo katika shairi la dafina(uk.6).

Khatib anazungumzia pia mapenzi na ustawi wa jamii. Katika Kantu sauti ya kiza, Khatib anazua mgogoro kwa kumtetea nyuki visivyo. Khatibu anapotosha ukweli kuwa nyuki katika kutafuta vyakula hutalii sehemu safi na chafu. Nyuki hunyonya maua, mkojo na vyote vimvutiavyo. Lakini Khatib anasema:

Nyuki hatui topeni, na zizini kuingiya,
Sijamwona karoni, mikojo kufakamiya,
Haingii na chooni, hata chenye mazuliya,
Kuntu Sauti ya Kiza, Nyuki HAFYONZI vichafu.

Khatib anasifu penzi la dharti kwenye shairi la Wewe peke yako(uk.34) penzi alisifulo ni la unyenyekevu na la kutodharauliana. Katika Nia yangu sigeuzi(uk.35) anasisitiza penzi lake kwa wake muhibu. Pia anamuomba Mungu aimarishe uhusiano huo mzuri baina yake na mpenzi wake. Lakini katika Uwapi Uzuri wako(uk.35) Khatib anatumia mbinu ya kumsuta mja. Shairi hili fupi linaonesha hasira ya mwandishi kwa mtu aliye-muudhi. Kwa hiyo Khatibu anamtukana:

Sasa jamvi la wageni, wajapo huwapokeya,
Imekutoka thamani, mtu duni mebakiya,
Hata mbwa wa njiani, kikuona hukimbiya,
Uwapi uzuri wako, yawapi maringo yako.

Shairi hili linamshauri msomaji kujiuliza kisa cha msuto huo, Khatib haelezi sababu ya ghadhabu yake. Lakini hadhira inaadilishwa kuwa majivuno na dharau si tabia nzuri.

Katika Ua si ruwaza njema(uk.36) Khatib anazua mzozo mwingine. Anasema "Lakini ua ni lusi, kwa dume kulipachika". Inaelekea Khatib ni mmoja wa wale Waafrika wanaofikiri kuwa kupenda maua na kuyashika na hata kumtunuku mtu ua, ni tabia

za kigeni - na hasa za kikoloni. Uchunguzi na udadisi wa makini unashuhudia kwamba Waafrika hata kabla ya kuathiriwa na ukoloni walikuwa na tabia ya kupenda na kuyatumia maua. Maua yalitumika katika ngoma, ada za uchumba na katika tambiko Kila mviga ulitumia rangi tofauti au mchanganyiko wa rangi anuai kulingana na jamii iliyohusika.

Ni kweli kuwa Wazungu wanayatumia zaidi maua na pia hadharani. Baadhi ya mambo yamechukiwa kwa sababu tu yalifanywa na wakoloni si kwa sababu mambo yenyewe ni mabaya. Mtazamo wa namna hiyo si yakinifu.

Falsafa:

Kama waandishi wengi wa Tanzania ya leo, Khatib ni mtetezi wa ujamaa. Anakemea wizi, dhuluma na majivuno ya kirasimu. Khatib angependa nchi iongozwe kwa haki na usawa. Mwandishi anakwepa ukweli kwamba mambo hayo ni nadra sana katika nchi ya chama kimoja cha siasa. Lakini inaelekea mwandishi anasakamwa kooni na akilini. Angependa kusema lile na hili lakini aa! Shairi lake la Nataka kusema(uk.14) linaonesha taabu za Khatib. Khatib ambaye ni Katibu Mkuu wa Jumuiya ya Vijana(Jumuiya ya CCM) ana uhuru mdogo wa kiuandishi kuliko waandishi wengi wa Tanzania. Kero ya moyoni inajitokeza: "...wenzangu, wamepofoka, viziwi na mabubu!"

Katika mahusiano ya jamii Khatib anatetea maadili ya utu na mapenzi ya dhati. Falsafa hii inajitokeza pia katika vitabu vyake vingine vya Pambazuko la Afrika na Utenzi wa Mapinduzi ya Zanzibar.

Fani:

Fungate ya uhuru ni diwani yenye muundo changamano. Kuna mashairi ya kimapokeo na ya mtiririko. Kinyume na wapi-nzani wa mashairi ya mtiririko, Khatib anayaandika. Inaelekea Khatib anayakubali mapokeo na mtiririko kuwa yote ni mashairi. Shairi la Pungo(uk.12) linaonesha mtiririko wake.

Mashairi yake pia yana uchangamano katika mistari. Kuna yenye mistari miwili, mitatu, mine, mine na nusu, mitano, sita saba, nane na kumi. Kuna mashairi yenye mizani kumi na mine, kumi na mitano, nane, mitano, kumi na miwili na tisa kwa nane. Pia kuna mashairi yenye mpangilio wa mshazari(Fungate, uk.1). Yapo yenye nusu mstari wa kituo upande wa kulia, mengine kuşhoto na mengine katikati. Kwa mtu anayesomewa mashairi haya, haoni tofauti muhimu. Lakini kwa anayesoma mpangilio fulani unamvuta kwa namna tofauti na mpangilio mwingine. Kwa

mfano mpangilio wa Haki(uk.4) mwishoni umekamilishwa hivi:

Umzandiki.

Huaminiki.

Umnafiki.

Utaratibu huu hutia msisitizo kwenye jambo lisemwalo. Msisitizo upo pia katika matumizi ya herufi kubwa, kama kwenye shairi Nikizipata bunduki(uk.9), Utawala(uk.21) na Nyayo(uk.23).

Kwa jumla mpangilio wa vina, mizani, na mistari na beti za mashairi ya Fungate ya Uhuru ni anuai. Mpangilio huu una mvuto maalum kwa msomaji.

Ujumbe, maadili na falsafa ya Khatib imefikishwa kwa wasomaji kwa kutumia Kiswahili sanifu chenye matone mazuri ya lahaja ya Kiunguja. Kwa mfano shairi la Utawala lina maneno kama Tuukataye badala ya Tuukatae, Tuupinduwe badala ya Tuupindue n.k. Khatib anatumia lugha ya picha(taswira) katika kujenga maono ya wasomaji wake. Neno Fungate lenyewe linaleta taswira ya ulimbwende wa maarusi. Khatib amelitumia kikejeli kuonesha jinsi viongozi wanavyoendelea kustarehe kwa kunyonya jasho la wakulima na wafanyakazi. Shairi la Mjamzito linafumba tatizo la viongozi wanaoishindwa kutatua matatizo kutokana na woga. Shairi la Paka Shume(uk.34) linafumba dhana ya mtu anayedokoa vitu vya watu wengine. Ufumbaji ni mbinu ya kishairi inayofikirisha wasomaji, na matumizi ya picha ni muhimu katika ufumbaji. Lakini ufumbaji unaweza kuchelewesha au kupotosha taarifa iliyokusudiwa. Labda ndio maana Khatib hakutumia sana mbinu hii. Lugha ya picha inajitokeza kwa namna tofauti pia. Katika Viongozi wa Afrika(uk.15) anasema "...wanaotumia mapesa, wakaogelea anasa". Picha ya anasa kuwa kama bahari ambamo mtu anaogelea ina athari maalum kwa msomaji. Vivyo hivyo Khatib anasema "...wanaotaliki umma..." kwa maana ya kujitenga na raia.

Ili kutimiza lengo lake, Khatibu ametumia pia lugha kali. Khatib anataka kukanya tabia fulani na kwa hiyo anatumia maneno ya kukanya. Viongozi waovu anawaita wanafiki, wahaini, majasusi na majina mengine. Katika Kunguru watu waovu wameitwa majambazi na wanyonyaji. Shairi la Utawala pia linakemea viongozi na warasimu wasiojali raia.

Khatib amefanikiwa kufikisha ujumbe wake kwa njia ya fasihi.

Bibliografia:

1. Khatib M.S., Utenzi wa Ukombozi wa Zanzibar
2. ----- Pambazuko la Afrika
3. Myungi T.A., Raha Karaha, C.P. 1982